International Scientific Journal of Contemporary Research in Social Sciences and Humanities
2026 / No. 1 (1)
ELECTRONIC JOURNAL | OPEN ACCESS
Received: 10 October 2026, Accepted: 20 October 2026, Published: 27 October 2026

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TYUTORLIK FAOLIYATI ORQALI TALABALARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH VA MUTOLAA MOTIVATSIYASINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

Musayeva Odinaxon Isroil qizi
Andijon davlat texnika instituti
"Iqtisodiyot va boshqaruv" fakulteti tyutori

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida tyutorlik faoliyati orqali talabalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va mutolaaga bo'lgan qiziqishni oshirish masalalari yoritilgan. O'zbekistonning kitob nashr etish, kutubxona infratuzilmasi va oliy ta'lim qamroviga oid rasmiy statistik ko'rsatkichlar tahlil qilinib, ularning tyutorlik faoliyatini tashkil etishdagi ahamiyati ko'rib chiqilgan. Normativ-huquqiy hujjatlar asosida individual mutolaa rejalari, kitobxonlik klublari, raqamli resurslardan foydalanish va natijalarni baholash mexanizmlari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: tyutorlik faoliyati, kitobxonlik madaniyati, mutolaa motivatsiyasi, oliy ta'lim, kutubxona, raqamli mutolaa, talaba-yoshlar, mustaqil fikrlash.

Abstract. This article examines the formation of a reading culture among students and ways to increase their interest in reading through tutoring activities in higher education institutions. Official statistical indicators relating to book publishing, library infrastructure, and higher education enrollment in Uzbekistan are analyzed, and their significance for organizing tutoring activities is discussed. Based on regulatory and legal documents, mechanisms are proposed for developing individual reading plans, establishing reading clubs, using digital resources, and evaluating outcomes.

Keywords: tutoring activities, reading culture, reading motivation, higher education, library, digital reading, university students, independent thinking.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования культуры чтения у студентов и повышения их интереса к чтению посредством тьюторской деятельности в высших образовательных учреждениях. Проанализированы

Received: 10 October 2026, Accepted: 20 October 2026, Published: 27 October 2026

официальные статистические показатели Узбекистана, характеризующие книгоиздание, библиотечную инфраструктуру и охват высшим образованием, а также рассмотрено их значение для организации тьюторской деятельности. На основе нормативно-правовых документов предложены механизмы разработки индивидуальных планов чтения, создания читательских клубов, использования цифровых ресурсов и оценки результатов.

Ключевые слова: тьюторская деятельность, культура чтения, мотивация к чтению, высшее образование, библиотека, цифровое чтение, студенты, самостоятельное мышление.

Kirish.

Oliy ta’limning vazifasi faqat mutaxassislik bilimlarini berish bilan cheklanmaydi. Talabaning mustaqil fikrlashi, axborotni tahlil qilishi, o‘z bilimini muntazam yangilab borishi va fikrini asosli ifodalashi ham muhim hisoblanadi. Kitob mutolaasi ushbu ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladigan vositalardan biridir. Biroq kitobxonlikni barqaror odatga aylantirish uchun kitob tavsiya qilish yoki bir martalik tadbir o‘tkazishning o‘zi yetarli emas; talabaning qiziqishi, vaqti, resurslardan foydalanish imkoniyati va ijtimoiy muhiti ham hisobga olinishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 15-yanvardagi PQ-9-son “Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va aholi o‘rtasida kitob o‘qishga qiziqishni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida 2026-2030-yillarda aholining kitobxonlik darajasini yiliga o‘rtacha 10 ta kitobga yetkazish maqsadi belgilangan [1]. Qarorda kitobxonlikni targ‘ib qilish, kutubxonalar va ta’lim muassasalarini adabiyotlar bilan ta’minlash hamda raqamli mutolaa imkoniyatlarini kengaytirishga e’tibor qaratilgan. Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 17-oktabrdagi 656-son “Oliy ta’lim tashkilotlarida tyutorlik faoliyatini tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi qarori esa oliy ta’lim tashkilotlarida tyutorlik faoliyatini tashkil etish tartibini belgilaydi [2]. Shu huquqiy asoslar kitobxonlikni tyutorlik ish rejalariga maqsadli kiritish uchun imkoniyat yaratadi.

International Scientific Journal of Contemporary Research in Social Sciences and Humanities
2026 / No. 1 (1)
ELECTRONIC JOURNAL | OPEN ACCESS
Received: 10 October 2026, Accepted: 20 October 2026, Published: 27 October 2026

Tadqiqot metodologiyasi.

Maqolada normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, rasmiy statistik ma'lumotlarni qiyoslash, tizimli yondashuv va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Statistik ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining SIAT ma'lumotlar bazasi, 2025/2026-o'quv yili bo'yicha press-relizi hamda O'zbekiston Axborot agentligi e'lon qilgan kutubxonalar haqidagi ma'lumotlardan olindi.

Tahlil va natijalar.

O'zbekiston respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda oliy ta'lim tashkilotlarida tahsil olayotgan talabalar soni so'nggi yillarda sezilarli oshgan. Bu holat talabalar bilan kitobxonlik bo'yicha tizimli ishlash ko'lamini kengaytirish zarurligini ko'rsatadi.

O'zbekistonda oliy ta'lim tashkilotlarida tahsil olayotgan talabalar sonining dinamikasi [3]

1-jadval

O'quv yili boshiga	Talabalar soni (kishi)	Yillik o'zgarish
2021/2022	808 439	+41,5%
2022/2023	1 042 100	+28,9%
2023/2024	1 314 542	+26,1%
2024/2025	1 432 810	+9,0%
2025/2026	1 535 006	+7,1%

Jadvaldan ko'rinadiki, talabalar soni 2021/2022-o'quv yilidagi 808,4 ming nafardan 2025/2026-o'quv yilida 1,535 million nafarga yetgan (1-jadval). O'sish qariyb 89,9 foizni tashkil etadi. Demak, tyutorlik orqali kitobxonlikni rivojlantirish tashabbuslari ko'p sonli va turli ehtiyojlarga ega talabalarni qamrab olishi kerak. Bunday sharoitda yagona ro'yxat bilan cheklanmasdan, yo'nalish, kurs va shaxsiy qiziqishlar bo'yicha moslashtirilgan mutolaa tavsiyalari samaraliroq tashkiliy yechim bo'lishi mumkin.

International Scientific Journal of Contemporary Research in Social Sciences and Humanities
2026 / No. 1 (1)
ELECTRONIC JOURNAL | OPEN ACCESS
Received: 10 October 2026, Accepted: 20 October 2026, Published: 27 October 2026

Kitobxonlikni rivojlantirish uchun kitob va axborot resurslaridan foydalanish imkoniyati muhim shartlardan biridir. Milliy statistika qo‘mitasining SIAT bazasida kutubxonalar, axborot-resurs va axborot-kutubxona markazlari soni bo‘yicha quyidagi ko‘rsatkichlar keltirilgan.

O‘zbekistonda kutubxonalar va axborot-kutubxona markazlari sonining o‘zgarishi [4]

2-jadval

Yil	Kutubxonalar va axborot-kutubxona markazlari soni	Oldingi yilga nisbatan o‘zgarish
2023	13 046	+4,22%
2024	14 999	+15,0%
2025	17 763	+18,4%

2023–2025-yillarda mazkur muassasalar soni 13 046 tadan 17 763 taga oshgan, ya’ni qariyb 37,62 foizlik o‘sish kuzatilgan. Bu kitobxonlik faoliyatini tashkil etish uchun infratuzilma kengayayotganini ko‘rsatadi. Biroq muassasalar sonining ko‘payishi talabalarning ulardan muntazam foydalanayotganini yoki kitob o‘qish darajasi oshganini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi. Shu sababli tyutorlar kutubxona bilan hamkorlikda talabalar uchun mavjud adabiyotlar, elektron kataloglar, xizmat vaqti hamda foydalanish tartibi haqida muntazam ma’lumot berishi, guruhlar kesimida kutubxonaga tashrif va resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kuzatishi mumkin. 2025-yilga oid statistik ma’lumotlar mamlakatda kitob nashr etish va kutubxona fondi salmoqli ekanini ko‘rsatadi. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga tayangan holda quyidagi ko‘rsatkichlar e’lon qilingan (3-jadval).

International Scientific Journal of Contemporary Research in Social Sciences and Humanities
2026 / No. 1 (1)
ELECTRONIC JOURNAL | OPEN ACCESS
Received: 10 October 2026, Accepted: 20 October 2026, Published: 27 October 2026

O‘zbekistonda kitob nashri va kutubxona fondiga oid asosiy statistik ko‘rsatkichlar [5]

3-jadval

Ko‘rsatkich	2025-yil qiymati
Nashr etilgan kitoblar va broshyuralar soni	12 010 ta
Kitoblar va broshyuralarning yillik tiraji	7,1 mln nusxa
Kutubxonalardagi kitoblar fondi	89,2 mln nusxa
Adabiy-badiiy bosma nashrlar soni	894 ta
Adabiy-badiiy nashrlarning yillik tiraji	0,7 mln nusxa
Bir foydalanuvchiga berilgan kitob va jurnallar o‘rtachasi	10,1 nusxa

Ushbu ma’lumotlar kitob taklifi va kutubxona fondi mavjudligini tavsiflaydi. Biroq nashrlar soni, tiraj yoki fond hajmi talabalarning qanchalik ko‘p o‘qiyotganini bevosita ko‘rsatmaydi. Masalan, 89,2 million nusxalik kutubxona fondi mavjudligi muhim resurs bazasidir, lekin uning qaysi qismi oliy ta’lim talabalari uchun dolzarb, yangilangan va amalda foydalanish mumkinligini alohida aniqlash lozim. Tyutorlar kutubxonachilar va kafedralar bilan birgalikda talabalar uchun mavzular bo‘yicha tavsiya etiladigan adabiyotlar ro‘yxatini tuzishi, mavjud kitoblar va elektron resurslarga yo‘naltirishi mumkin.2025-yilda bir foydalanuvchiga berilgan kitob va jurnallarning o‘rtacha ko‘rsatkichi 10,1 nusxa sifatida keltirilgan. Bu raqamni Prezident qarorida belgilangan yiliga o‘rtacha 10 ta kitob o‘qish maqsadi bilan tenglashtirib bo‘lmaydi: birinchisi kutubxona orqali berilgan kitob va jurnallar ko‘rsatkichidir, ikkinchisi esa aholining kitobxonlik darajasiga doir maqsadli ko‘rsatkichdir. Ularning hisoblash usuli va mazmuni farq qiladi.

Statistik ma’lumotlar oliy ta’lim auditoriyasining kengaygani va kutubxona infratuzilmasi rivojlanayotganini ko‘rsatsa-da, kitobxonlik motivatsiyasini oshirish uchun ushbu resurslarni talabaning kundalik faoliyati bilan bog‘lash zarur. Quyidagi mexanizmlar tavsiya etiladi.

International Scientific Journal of Contemporary Research in Social Sciences and Humanities
2026 / No. 1 (1)
ELECTRONIC JOURNAL | OPEN ACCESS
Received: 10 October 2026, Accepted: 20 October 2026, Published: 27 October 2026

Tyutorlik faoliyati orqali talabalar kitobxonligini rivojlantirish mexanizmlari va samaradorlik ko‘rsatkichlari

4-jadval

Mexanizm	Amaliy mazmuni	Kuzatiladigan mezon
Individual mutolaa rejasi	Talabaning qiziqishi va mutaxassisligiga mos kitoblarni tanlash	Reja tuzilishi va bajarilishi
Kitobxonlik klubi	Oyda kamida bir marta asar muhokamasi	Mazmunli ishtirok va fikr bildirish
“Bir kitob - bir fikr”	Talaba o‘qigan asardan asosiy g‘oyani qisqacha izohlaydi	Matnni tushunish va xulosa chiqarish
Kutubxona bilan hamkorlik	Kitoblar, elektron katalog va mavjud resurslar bo‘yicha yo‘naltirish	Resurslardan foydalanish faolligi
Raqamli mutolaa	Qonuniy elektron kitoblar va “Mutolaa” platformasidan foydalanish	Muntazam foydalanish va o‘qilgan mazmunni izohlash
Davriy monitoring	Semestr boshida va oxirida mutolaa odatlarini solishtirish	Boshlang‘ich holatga nisbatan o‘zgarish

Ushbu mexanizmlarni joriy etishda natijalar haqidagi xulosalar real kuzatuvga asoslanishi kerak (4-jadval). Masalan, semestr boshida va oxirida bir xil savollar orqali talabalarning mutolaa tez-tezligi, kitob tanlash odati va o‘qilgan matnni tushunishiga oid ma’lumotlar yig‘ilishi mumkin. Natijalar umumlashtirilib, qaysi usullar ko‘proq samara berayotgani aniqlanadi. Bunday monitoring o‘tkazilmaguncha taklif etilgan mexanizmlarning samaradorligini aniq foizlarda ifodalash to‘g‘ri bo‘lmaydi.

Muhokama.

Keltirilgan statistik ko‘rsatkichlar kitobxonlikni rivojlantirish uchun muhim sharoitlar ko‘p sonli talabalar auditoriyasi, kutubxona tarmog‘i va kitob nashri mavjudligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, bu ma’lumotlar talabalarning mutolaa motivatsiyasi, o‘qish odatlari yoki o‘qilgan matnni tushunish darajasini bevosita

Received: 10 October 2026, Accepted: 20 October 2026, Published: 27 October 2026

o‘lchamaydi. Shu sababli infratuzilma ko‘rsatkichlarini kitobxonlik natijasi sifatida talqin qilishdan saqlanish kerak.

Tyutorlik faoliyatining kuchli tomoni - talabalar bilan muntazam muloqot qilish va ularning ehtiyojlarini aniqlash imkoniyatidir. Agar tyutor kitobxonlikni faqat hisobot uchun o‘tkaziladigan tadbirga aylantirsa, bu ichki qiziqishni shakllantirishga yetarli bo‘lmasligi mumkin. Aksincha, talaba o‘zi qiziqqan asarni tanlashi, uni boshqalar bilan muhokama qilishi va o‘z fikrini erkin ifodalashi uchun sharoit yaratilsa, mutolaa shaxsiy rivojlanish jarayoniga yaqinlashadi.

Baholashda o‘qilgan kitoblar soni bilan bir qatorda mazmunni anglash, fikrni asoslash va o‘qilgan bilimni hayotiy yoki kasbiy vaziyatlarga bog‘lash ham hisobga olinishi kerak. Talabalar o‘rtasida ommaviy reyting tuzish yoki kam o‘qiganlarni salbiy baholash o‘rniga, individual rivojlanish dinamikasiga e’tibor berish maqsadga muvofiq. Shuningdek, tyutorlar, kutubxonachilar va professor-o‘qituvchilar hamkorligi tavsiya etiladigan adabiyotlarning dolzarbligi hamda ulardan foydalanish imkoniyatini oshirishi mumkin.

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytganda, Oliy ta’lim muassasalarida talabalarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda tyutorlik faoliyati muhim tashkiliy va tarbiyaviy ahamiyatga ega. Tahlil qilingan statistik ma’lumotlar O‘zbekistonda oliy ta’lim talabalari soni hamda kutubxonalar va axborot-kutubxona markazlari soni ortib borayotganini ko‘rsatadi, biroq bu ko‘rsatkichlarning o‘zi talabalar mutolaa faolligi oshganini tasdiqlamaydi. Shu sababli tyutorlar talabalar qiziqishiga mos kitoblarni tavsiya etishi, kitobxonlik klublarini tashkil qilishi va raqamli mutolaa imkoniyatlaridan foydalanishga ko‘maklashishi lozim.

Yuqoridagilardan kelib chiqib quyidagi takliflar ilgari suriladi:

– Har bir akademik guruhda talabalarning qiziqishiga mos individual mutolaa rejasini shakllantirish.

– Kitobxonlik klublari va asar muhokamalarini bir martalik tadbir emas, muntazam faoliyat sifatida yo‘lga qo‘yish.

Received: 10 October 2026, Accepted: 20 October 2026, Published: 27 October 2026

– Tyutorlar, kutubxonachilar va kafedralar hamkorligida kasbiy hamda badiiy adabiyotlar ro‘yxatini tayyorlash.

– Bosma kitoblar bilan birga qonuniy elektron resurslar va “Mutolaa” platformasidan foydalanishni targ‘ib etish.

– Semestr boshida va oxirida mutolaa odatlari bo‘yicha monitoring o‘tkazib, faqat real yig‘ilgan ma’lumotlar asosida natijalarni baholash.

– Baholashda kitoblar sonidan tashqari mazmunni tushunish, mustaqil fikrlash va o‘qilgan bilimdan foydalanish ko‘nikmalarini hisobga olish.

Tyutorlik faoliyati kitobxonlikni targ‘ib qilishdan tashqari, talabaning mutolaa odatini shakllantirishga ko‘maklashishi kerak. Individual yondashuv, kutubxona bilan hamkorlik, raqamli resurslardan foydalanish va natijalarni muntazam baholash uyg‘unlashgandagina kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha olib borilayotgan ishlarning amaliy samarasi ishonchli baholanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 15.01.2026 yildagi PQ-9-son. “Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va aholi o‘rtasida kitob o‘qishga qiziqishni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. https://lex.uz/uz/acts/-7997384
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 17.10.2025 yildagi 656-son. “Oliy ta’lim tashkilotlarida tyutorlik faoliyatini tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”. https://lex.uz/uz/docs/-7774756
3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Oliy ta’lim tashkilotlarida tahsil olayotgan talabalar soni: 2025/2026-o‘quv yili bo‘yicha press-reliz, 26.05.2026. https://stat.uz/img/news/olij-talim-lotin_p44563.pdf
4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kutubxonalar, axborot-resurs va axborot-kutubxona markazlari soni. SIAT ma’lumotlar bazasi. URL: https://siat.stat.uz/data/3173/?lang=uz

Received: 10 October 2026, Accepted: 20 October 2026, Published: 27 October 2026

5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Oliy ta’lim tashkilotlarida talabalar soni (jami). SIAT ma’lumotlar bazasi. URL: https://siat.stat.uz/data/1357/?lang=uz
6. O‘zA. O‘zbekistonda 15 mingga yaqin kutubxona faoliyat yuritmoqda. 10.11.2025. https://uza.uz/oz/posts/ozbekistonda-15-mingga-yaqin-kutubxona-faoliyat-yuritmoqda_780696
7. Statistikalar.uz Ijtimoiy soha: O‘zbekiston statistikasi, 2025-yil ko‘rsatkichlari. https://statistikalar.uz/mavzu/ijtimoiy-soha/